

Adam Ćwikła

Akademia Pomorska w Słupsku

Normy prawne wpływające na użycie Sił Zbrojnych RP

Streszczenie

Konflikt zbrojny prowadzony w oparciu i zgodnie z powszechnie obowiązującymi normami prawnymi wynikającymi z prawa: zwyczajowego, międzynarodowego czy też regulacji prawnych wewnątrzpaństwowych państwa-strony ma na celu ucywilizowanie wojny, a przede wszystkim zapewnienie przestrzegania podstawowych zasad prawa humanitarnego. Recepja prawa międzynarodowego do systemu krajowego jest indywidualnym zadaniem i zobowiązaniem dla każdego z państw-strony wynikającym z poszczególnych umów traktatowych. Rzeczpospolita Polska ratyfikowała ponad sto konwencji, w których zostały uregulowane międzynarodowe zasady, reguły prowadzenia konfliktów zbrojnych. W Polskim systemie prawnym użycie siły przez jednostki organizacyjne Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej zostało w sposób enumeratywny wyszczególnione w ustawie zasadniczej z 1997 roku z dychotomicznym jej podziałem na użycie na terenie kraju i poza granicami państwa. Natomiast status prawny jednostek organizacyjnych Sił Zbrojnych sprecyzowany został w ustawie z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej. Aktywacja Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej poza granicami państwa ustawodawca uregulował w ustawie z dnia 17 grudnia 1998 roku o zasadach użycia lub pobytu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej poza granicami państwa, w której zawarł również sytuacje użycia siły wynikające z zobowiązań Sojuszu Północnoatlantyckiego. Dopuszczalność, proces aktywacji i zakres użycia polskich sił zbrojnych na terenie kraju zawarte zostało w kilku ustawach, między innymi: antyterrorystycznej, o policji, o ochronie żeglugi i portów morskich i jeszcze kilku innych.

Słowa kluczowe: konflikt zbrojny, jednostka wojskowa, prawo humanitarne.

Cywilizowana wojna to konflikt, który prowadzony jest w oparciu o zasady zwyczajowe i normy prawa międzynarodowego (Zeidler, 2010, s. 14). Dlatego też w czasie poszukiwania i poznania źródeł prawa oddziałujących na siły zbrojne państwa-strony należy oprzeć na dwóch zasadniczych kierunkach to jest na: treści umów międzynarodowych oraz zwyczaju międzynarodowym. Poszczególne państwa indywidualnie regulują w systemie prawa krajowego zakres obowiązywania umów (traktatów), a także status prawny własnych sił zbrojnych (Mikos-Skuza, 2006, s. 26).

Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych to nic innego jak zbiór norm prawa międzynarodowego, które regulują: zasady, środki i metody, a także zakazy prowadzenia działań i operacji wojskowych. Mają one na celu przede wszystkim objęcie ochroną osób cywilnych, dóbr kultury i miejsc szczególnie istotnych dla życia oraz bezpieczeństwa ludności cywilnej niebiorącej udziału w wysiłku militarnym. Normy te wprowadzają również ograniczenia pełnej dowolności dla dowódców sił zbrojnych przy prowadzeniu operacji wojskowych (Gaska, 2010, s. 183; Mikos-

-Skuza, 2006, s. 26–27; Zeidler, 2010, s. 15)¹. Istnieje wiele cech wspólnych, które są łącznikiem dla prawa międzynarodowego humanitarnego oraz prawa międzynarodowego praw człowieka. Wiodącym, a jednocześnie wspólnym mianownikiem dla wyżej wymienionych dziedzin prawa będzie ochrona życia i zdrowia indywidualnej jednostki przed bezprawnością i dowolnością absolutną państw-stron konfliktu, czy też w pełną swobodą w działaniu władz państwowych w czasie pokoju. Jednocześnie można by było przedstawić wspólne obszary dla międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych a międzynarodowego prawa karnego, będącego zbiorem międzynarodowych norm prawnych odpowiedzialności karnej podmiotów — osób fizycznych, które dopuszczając się naruszeń tego prawa (Mikos-Skuza, 2006, s. 32).

Niemniej jednak ważnym aspektem dla potrzeb tej pracy jest konieczność przedstawienia relacji zachodzących pomiędzy prawem humanitarnym a prawem użycia Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, czyli zaprezentowania norm prawnych legitymizacyjnych ich użycie w funkcjonujących regułach norm prawnych międzynarodowych, a także wewnątrz krajowych. Przy założeniu, iż udział w działaniach militarnych został objęty prawem mającym na celu ochronę osób niebiorących czynnego udziału w konflikcie, tak zwani *niekombatanci* (przede wszystkim: cztery konwencje genewskie i dwie haskie), to normy prawne legitymizujące prowadzenie wysiłku zbrojnego nie mają wówczas większego znaczenia w ujęciu kto jest stroną broniącą się a kto jest agresorem. Nie ma również większego znaczenia odpowiedź na pytanie, czy wojna jest sprawiedliwa, czy niesprawiedliwa, jak to w dawnych czasach określano. Dowodem takiego twierdzenia będzie treść preambuły *I Protokołu dodatkowego do konwencji genewskich*, która zawiera przesłanie, iż postanowienia *Protokołu*: „muszą być w pełni stosowane we wszystkich okolicznościach wobec wszelkich osób chronionych przez te dokumenty, bez rozróżnienia na niekorzyść wynikającego z charakteru lub przyczyn konfliktu zbrojnego albo motywów głoszonych lub przypisywanych stronom konfliktu (...)”. Na podstawie powyższego można uznać, iż funkcjonuje zasada, że może istnieć najbardziej szlachetna intencja państwa-strony, w postaci determinanta takiego jak choćby konieczności zaprowadzenia bądź wprowadzenia systemu demokratycznego lub stania na straży i bycia gwarantem przestrzegania oraz poszanowania praw człowieka, nie zwalniają z obowiązku państwa-strony używającej siły zbrojnej, z konieczności respektowania prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych kompleksowo, a nie tylko selektywne czy też wybiórczo (Mikos-Skuza, 2006, s. 33)².

Źródłem prawa dla użycia Sił Zbrojnych w ujęciu międzynarodowym będzie bez wątpienia także prawo zwyczajowe, które współuczestniczy, a zarazem tworzy

¹ Powyższe ograniczenie zostało zawarte w treści artykułu 22 *Regulaminu dotyczącego praw i zwyczajów wojny lądowej*, stanowiący załącznik do *Konwencji dotyczącej praw i zwyczajów wojny lądowej* sporządzonej w Hadze w dniu 18 października 1907 r. (Dz.U. z 1927 r. Nr 21, poz. 161), który stanowi, że: „strony wojujące nie mają nieograniczonego prawa wyboru środków szkodenia nieprzyjacielowi”.

² *Protokół dodatkowy do konwencji genewskich z dnia 12 sierpnia 1949 r., dotyczący ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych (protokół I)*, Dz.U. z 1992 r. Nr 41, poz. 175 z późn. zm.; nie mniej jednak reguła powszechności obowiązywania została poddana wątpliwości przez polityków na początku XXI wieku, którzy dowodzili, iż stając w obronie praw człowieka i systemu demokratycznego, a w szczególności stając naprzeciwko działaniom terrorystycznym, to w ich ocenie, osoby biorące udział w takich działaniach zbrojnych nie pozostają objęci i pod ochroną prawa międzynarodowego;

system prawny od czasów starożytnych we wszystkich cywilizacjach, religiach oraz kulturach w formie niepisanej. Dążeniem stron konfliktu było pełne przestrzeganie przyjętych zwyczajów, a w przypadku ich naruszeń sankcjonowały takie negatywne zachowania. Przyjęte formy w trakcie wypowiedzania wojny, zawierania pokoju, wprowadzenia czasowych ograniczeń prowadzenia operacji wojskowych, czyli tak zwanego *zawieszenia broni* czy też wprowadzanie regulacji *de facto* humanitarnych, takich jak choćby zakazów stosowania pewnego rodzaju środków czy też pewnego rodzaju uzbrojenia wprowadzały na stałe zwyczajowe reguły i ograniczenia prowadzenia działań zbrojnych (Mikos-Skuza, 2006, s. 26)³. Co istotne, bezpośrednie stosowanie prawa zwyczajowego ujęte zostało w międzynarodowym prawie publicznym zawierające się w tak zwanej *klauzuli Martensa*, która została zawarta między innymi w *Protokole dodatkowym I do Konwencji genewskich* z 12 sierpnia 1949 roku i stanowi: „w przypadkach nie objętych niniejszym protokołem i innymi umowami międzynarodowymi osoby cywilne i kombatanci pozostają pod ochroną i władzą zasad prawa międzynarodowego wynikających z ustalonych zwyczajów, zasad humanizmu oraz wymagań powszechnego sumienia” (Marcinko, 2006, s. 121; Widłak, 2012, s. 174)⁴. W ostatnio utrwalonym kształcie i formie *klauzula Martensa* sformułowana została w *Protokole dodatkowym I do Konwencji genewskich* stanowi pewnego rodzaju most łączący prawo pozytywne z prawem naturalnym, które wskazuje dwa główne jej źródła międzynarodowego prawa humanitarnego to jest: „zasady humanizmu” i „wymagań powszechnego sumienia” (Karski, 2011, s. 112; Widłak, 2012, s. 175).

Niewątpliwie wartym podkreślenia jest wpływ, jaki wywiera również Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości (MTS) na funkcjonowanie prawa zwyczajowego w systemie źródeł prawa. W treści artykułu 38 ust. 1 lit. b statutu Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości wskazano jako źródło prawa stanowiącego podstawę w orzecznictwie Trybunału na: „zwyczaj międzynarodowy, jako dowód istnienia powszechnej praktyki, przyjętej jako prawo” (Karski, 2012, s. 95; Marcinko, 2006, s. 121; Szpak, 2008, s. 78)⁵.

Ponadto należy mieć na uwadze, że zwyczaj nie był zbyt powszechnie wymieniany *expressis verbis* w orzecznictwie Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości

³ Powyższe prezentowało funkcjonowanie w świecie prawa zwyczajowego w trakcie trwania konfliktów zbrojnych, które do dnia dzisiejszego utrwalają stosowanie ich reguł.

⁴ *Protokoły Dodatkowe do Konwencji genewskich z 12 sierpnia 1949 r. dotyczący ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych (Protokół I)*, artykuł 2 ust. 1. *Klauzula Martensa* jako zasada pojawiła się w preambule II Konwencji haskiej z 29 lipca 1899 r. o prawach i zwyczajach wojny lądowej z inicjatywy rosyjskiego prawnika Fiodora Fiodorowicza Martensa. Powyższa reguła została ponowiona w preambule do konwencji zastępującej omawianą, to jest IV Konwencji haskiej z 1907 roku. Co istotne, *klauzula Martensa* umożliwiła pogodzenie umawiających się stron konwencji w przedmiocie spraw spornych pomiędzy małymi krajami jak też mocarstwami, co w konsekwencji doprowadziło do zawarcia konwencji w roku 1899.

⁵ *Karta Narodów Zjednoczonych, Statut Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości i Porozumienie ustanawiające Komisję Przygotowawczą Narodów Zjednoczonych*, Dz.U. z 1947 r. Nr 23, poz. 90, artykuł 38 ust. 1 lit. b. Normy prawne umów międzynarodowych mogą stanowić podstawę uchylenia norm prawnych prawa zwyczajowego, to należy również stosować podobną praktykę w sposób odwrotny. Ponadto Karski zwraca uwagę na fakt, iż normy prawne zwyczajowe w niektórych sytuacjach może państwo-stronę, mocniej wiązać niż prawo wynikające z traktatów.

(MTS). Wyrokowanie MTS rozróżnia się w tym aspekcie na przyjęciu jako podstawy prawnej takich, których uznawał istnienie pewnej normy prawa zwyczajowego od rozstrzygnięć, w których MTS powoływał się jedynie na ustalone już normy (Marcinko, 2006, s. 121). Na sam zwyczaj oddziałują dwa elementy składowe, to znaczy praktyka państw (*usus*) i uznanie jej za prawo to jest posiadanie przekonania, że dana praktyka jest dozwolona bądź zakazana (*opinio iuris sivenecessitatis*) (Szpak, 2008, s. 78).

Drugim zasadniczym źródłem prawa regulujących użycie sił zbrojnych są umowy międzynarodowe, które do pierwszej połowy XIX wieku miały charakter traktatów przede wszystkim dwustronnych, które miały za zadanie kształtowanie stosunków prawnych po zakończonym bądź w czasie trwającego konfliktu zbrojnego pomiędzy dwoma państwami-stronami (Mikos-Skuza, 2006, s. 27). Nie bez znaczenia w tym względzie będzie również analiza interpretacji traktatów międzynarodowych. Zasadniczym dokumentem będą normy prawne zawarte w *Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów sporządzonej w Wiedniu w dniu 23 maja 1969 r.* Przed przyjęciem regulacji konwencji wiedeńskiej istniało wiele nieścisłości, a zarazem również wątpliwości w ujęciu i postrzeganiu reguł wykładni traktatów. Stawiano często wówczas tezę, iż to interpretator posiadał możliwość dokonania wyboru pomiędzy tym czy norma prawna zawarta w umowie nadaje jej moc bezwzględnie stosowania czy też stanowi jedynie wykładnię i wskazówkę bez rygoru normy prawnej (Szpak, 2008, s. 74)⁶. Przepisy obejmujące zakres wykładni zawierają się w treści artykułów od 31 do 33 *Konwencji o prawie traktatów*, w których uwzględniono i połączono wszelkie możliwe sposoby interpretacji od wykładni językowej, po przez systemowe aż po funkcjonalne, nie wskazując jednocześnie i jednoznacznie, która metoda posiada uprzywilejowanie w stosowaniu. Niemniej jednak, działając w oparciu o zasady logiki należy przyznać pierwszeństwo dla wykładni językowej odzwierciedlającej tekst danego traktatu (Szpak, 2008, s. 74; *Konwencja wiedeńska o prawie traktatów*, artykuły 31–33).

Reguły użycia sił zbrojnych w ujęciu prawa międzynarodowego oparte zostały przede wszystkim o normy prawne zawarte w konwencjach, które Rzeczpospolita Polska ratyfikowała do krajowego systemu prawnego w ilości ponad sto konwencji (traktatów) (Bieńkowski, 2010, s. 105–127; Karski, 2012, s. 97–98; Macinko, 2006, s. 119–136)⁷.

⁶ Grocjusz (1583–1645) powszechnie jest uważany za twórcę praw narodów, gdzie w pracy pod tytułem *O prawie wojny i pokoju*, w księdze II, rozdziale XVI dokonał zdefiniowania reguł wykładni traktatów, zwracając uwagę na ich istotną rolę w systemie źródeł praw narodów. Grocjusz jako jeden z pierwszych podjął się próby interpretacji umów ze zwróceniem uwagi na ich ważną wartość.

⁷ Najważniejsze regulacje to:

1. Konwencja dotycząca praw i zwyczajów wojny lądowej sporządzonej w Hadze 18 października 1907 r. (Dz.U. z 1927 r. Nr 21, poz. 161) wraz z aneksem do niej: Regulaminem dotyczącym praw i zwyczajów wojny lądowej, zwanym *Regulaminem haskim*.
2. Protokół dotyczący zakazu używania na wojnie gazów duszących, trujących lub podobnych oraz środków bakteriologicznych sporządzony w Genewie w dniu 17 czerwca 1925 r. (Dz.U. z 1929 r. Nr 38, poz. 278).
3. Konwencje o ochronie ofiar wojny sporządzone w Genewie w dniu 12 sierpnia 1949 r. (Dz.U. z 1956 r. Nr 38, poz. 171 z późn. zm.):
 - a) I Konwencja genewska z 1949 r. o polepszeniu losu rannych i chorych w armiach czynnych na lądzie;

Siły zbrojne państwa-strony, zgodnie z treścią artykułu 43 *I Protokołu dodatkowego do konwencji genewskich z 8 czerwca 1977 roku dotyczący ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych*, składają się ze wszystkich uzbrojonych i zorganizowanych sił, grup i oddziałów, które podlegają dowództwu odpowiedzialnemu przed tą stroną za postępowanie jego podwładnych, choćby ta strona była reprezentowana przez rząd lub władzę nieuznaną przez stronę przeciwną. Takie siły zbrojne powinny podlegać systemowi wewnętrznej dyscypliny, który by zapewniał między innymi poszanowanie przepisów prawa międzynarodowego mającego zastosowanie w konfliktach zbrojnych (*I Protokół dodatkowy do konwencji genewskich*, artykuł 43). W ujęciu ustawodawstwa wewnątrz krajowym, to status sił zbrojnych określony został w ustawie z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (*ustawa o powszechnym obowiązku*, artykuł 3). W świetle artykułu trzeciego cytowanej ustawy⁸ Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej składają się z jednostek wojskowych i związków organizacyjnych oraz zostały podzielone na pięć rodzajów (Karski, 2012):

- 1) Wojska Lądowe;
- 2) Siły Powietrzne;
- 3) Marynarka Wojenna;
- 4) Wojska Specjalne;
- 5) Wojska Obrony Terytorialnej.

Konstytucyjne regulacje użycia siły poprzez podjęcie działań przez Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej oceniając z perspektywy historii, zostały dość restrykcyjnie potraktowane przez ustawodawcę. Było to po części konsekwencją panującej sytuacji

-
- b) II Konwencja genewska z 1949 r. o polepszeniu losu rannych, chorych i rozbitków sił zbrojnych na morzu;
 - c) III Konwencja genewska z 1949 r. o traktowaniu jeńców;
 - d) IV Konwencja genewska z 1949 r. o ochronie osób cywilnych podczas wojny.
4. Protokoły dodatkowe do Konwencji genewskich z 12 sierpnia 1949 r. (Dz.U. z 1992 r. Nr 41, poz. 175 z późn. zm.):
- a) I Protokół dodatkowy do konwencji genewskich z 12 sierpnia 1949 r. dotyczący ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych z 8 czerwca 1977 r.;
 - b) II Protokół dodatkowy do konwencji genewskich z 12 sierpnia 1949 r. dotyczący ochrony ofiar niemiędzynarodowych konfliktów zbrojnych z 8 czerwca 1977 r.
5. Konwencja o zakazie lub ograniczaniu użycia pewnych broni konwencjonalnych, które mogą być używane za powodujące nadmierne cierpienia lub mające niekontrolowane skutki wraz z załącznikami (Dz.U. z 1984 r. Nr 23, poz. 104 z późn. zm.):
- a) Protokół I z 1980 r. o niewykrywalnych odłamkach;
 - b) Protokół II z 1980 r. o zakazie lub ograniczeniu używaniu min, min-pułapek i innych podobnych urządzeń;
 - c) Protokół II (zmieniony) z 1996 r. o zakazie lub ograniczaniu używania min, min-pułapek i innych podobnych urządzeń;
 - d) Protokół III z 1980 r. o zakazie lub ograniczeniu używania broni zapalających;
 - e) Protokół IV z 1995 r. dotyczący oślepiających broni laserowych;
 - f) Protokół V z 2003 r. dotyczący wybuchowych pozostałości wojny.

⁸ Ustęp 2a artykułu 3 cytowanej ustawy jest nawiązaniem do treści artykułu 26 ustawy konstytucyjnej i wskazuje, że użycie Sił Zbrojnych zależy od sytuacji konieczności przeciwstawienia się zagrożeniom zewnętrznym dla kraju, to znaczy w celu obrony terytorium państwa bądź podjęcia wspólnej obrony przeciwko agresorom będących wykonaniem zobowiązań sojuszniczych.

geopolitycznej w czasie, kiedy nastąpiło uchwalenie ustawy konstytucyjnej to jest rok 1997 i ówczesnego dość niskiego zagrożenia jakimkolwiek atakiem zbrojnym na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Ponadto sprzyjało takiemu postępowaniu zaproszenie Polski do przystąpienia do funkcjonującego sojuszu *North Atlantic Treaty Organization* (NATO) w dniu 8 lipca 1997 roku, które zostało zakończone sukcesem i dopełnione w 1999 roku (pobrane z: <http://www.bbn.gov.pl>)⁹. Nie mniej jednak to ówczesne zaangażowanie Rzeczypospolitej Polskiej w proces przystąpienia do sojuszu NATO uzasadniało przyjęcie stosunkowo wysokiego progu dla możliwości użycia sił zbrojnych wobec obywateli bądź na terytorium samego kraju. Lecz co istotne z perspektywy czasu konflikty zbrojne: w Gruzji (2008), Ukrainie (2014) czy też liczne w ostatnich latach zamachy terrorystyczne w Europie zachodniej w takich krajach, jak choćby: Niemcy, Francja czy też Wielka Brytania zmusił ustawodawcę do przyjęcia rozwiązań legislacyjnych adekwatnych do pojawiających się zagrożeń i umożliwiających użycia siły w tym także Sił Zbrojnych w szerszym zakresie. Należy niewątpliwie podkreślić fakt uchwalenia i wprowadzenie do systemu prawnego przez ustawodawcę w 2016 roku ustawy o działaniach antyterrorystycznych o czym więcej w dalszej części pracy (*ustawa o działaniach antyterrorystycznych*; Bugajski, 2012, s. 57).

Niemniej jednak, dychotomiczny podział terytorium aktywacji Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w świetle ustawodawstwa krajowego ze względu użycie ich na terenie kraju lub poza jego granicami, prowadzi do poniższej analizy.

Najbardziej istotnym aktem prawnym dla Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej jest i będzie niewątpliwie ustawa konstytucyjna z dnia 2 kwietnia 1997 r., a przede wszystkim treść artykułów 26, 117 i 136. Zaczynając od ostatniego wymienionego przepisu ustawy zasadniczej wskazać należy, że to do Prezydenta Rzeczypospolitej należy prerogatywa zarządzenia użycia Sił Zbrojnych do obrony Rzeczypospolitej Polskiej, który to wydaje postanowienie na wniosek Prezesa Rady Ministrów. Kolejnym istotnym przepisem jest treść artykułu 117 konstytucji, który stanowi, że zasady użycia Sił Zbrojnych poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej określa ratyfikowana umowa międzynarodowa lub ustawa (*Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*; Gąska, 2010, s. 173; Karski, 2012, s. 92–93). Należy podkreślić, że w krajowym systemie prawnym określono zasady pobytu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w drodze ustawowej, to jest na podstawie ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. *o zasadach użycia lub pobytu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej poza granicami państwa*, gdzie zgodnie z treścią artykułu 2 użycie Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej poza granicami państwa oznacza obecność jednostek wojskowych poza granicami państwa w celu udziału

⁹ W czasie szczytu NATO w Madrycie, w którym brali udział szefowie państw i rządów, doprowadzono do podjęcia decyzji o zaproszeniu Polski, Czech i Węgier do rozmów w sprawie członkostwa w sojuszu NATO. Decyzja ta zawarta została w *Deklaracji o Euroatlantyckim Bezpieczeństwie i Współpracy*. Ponadto *Deklaracja* miała na celu podpisanie *Protokołu Akcesyjnego* w czasie najbliższej sesji Rady Północnoatlantyckiej (16 grudnia 1997 r.), a zakończenie jego procesu zaplanowano do kwietnia 1999 r. Co istotne, do dnia dzisiejszego sojusz Polski z NATO jest najważniejszym sojuszem polityczno-wojskowym będącym gwarantem bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polski. Potwierdzeniem tego stanowiska będzie stanowił punkt 37 *Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, zatwierdzonej przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 5 listopada 2014 r. i do dnia dzisiejszego obowiązującej.

w (*ustawa o zasadach użycia lub pobytu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej poza granicami państwa*; Bugajski, 2012, s. 58–59; Gaska, 2010, s. 173):

- a) konflikcie zbrojnym lub dla wzmocnienia sił państwa albo państw sojusznicznych;
- b) misji pokojowej;
- c) akcji zapobieżenia aktom terroryzmu lub ich skutkom.

W celu aktywacji Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, o których mowa w lit. od a do c niezbędne jest postanowienie Prezydenta RP, które zostaje wydane odpowiednio: w sytuacjach o których mowa w lit. a i b na wniosek Rady Ministrów, a o sytuacji z lit. c Prezesa Rady Ministrów. O każdym wydanym postanowieniu w przedmiocie omawianego artykułu ustawy, Prezydent niezwłocznie informuje Marszałków Sejmu i Senatu (*ustawa o zasadach użycia lub pobytu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej poza granicami państwa*; Gaska, 2010, s. 174; Karski, 2012, s. 106)¹⁰.

Zobowiązania Rzeczypospolitej Polskiej wynikające z Sojuszu Północnoatlantyckiego w zakresie użycia Sił Zbrojnych zawarte zostały w artykule 5 Traktatu Północnoatlantyckiego sporządzonego w Waszyngtonie dnia 4 kwietnia 1949 r. stanowiący o zapewnieniu państwa-strony, że „zbrojna napaść na jedną lub więcej (...) będzie uznana za napaść przeciwko nim wszystkim i dlatego zgadzają się, że jeżeli taka zbrojna napaść nastąpi, to każda z nich, w ramach wykonywania prawa do indywidualnej lub zbiorowej samoobrony, uznanego na mocy artykułu 51 Karty Narodów Zjednoczonych, udzieli pomocy Stronie lub Stronom napadniętym, podejmując niezwłocznie, samodzielnie jak i w porozumieniu z innymi Stronami, działania, jakie uzna za konieczne, łącznie z użyciem siły zbrojnej, w celu przywrócenia i utrzymania bezpieczeństwa obszaru północnoatlantyckiego” (*Traktat Północnoatlantycki sporządzony w Waszyngtonie dnia 4 kwietnia 1949 r.*; Marcinko, 2010, s. 44–50)¹¹.

Natomiast pierwszy z wymienionych przepisów ustawy zasadniczej, a ostatni w tej części omawianych stanowi, że Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej służą ochronie niepodległości państwa i niepodzielności jego terytorium oraz zapewnieniu bezpieczeństwa i nienaruszalności jego granic. Ponadto zachowują one neutralność w sprawach politycznych oraz podlegają cywilnej i demokratycznej kontroli¹².

Użycie Sił Zbrojnych w czasie stanu wojennego zostało określone w treści artykułów 228–229, 231 i 233–234 ustawy konstytucyjnej, a także w ustawie z dnia 29 sierpnia 2002 r. o stanie wojennym oraz o kompetencjach Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych i zasadach jego podległości konstytucyjnym organom Rzeczypospolitej Polskiej. Zgodnie z treścią artykułu 2 cytowanej ustawy oraz artykułu 229 ustawy zasadniczej, w razie zewnętrznego zagrożenia państwa, w tym spowodowanego dzia-

¹⁰ Do czerwca 2009 r. wydano pięć niejawnych postanowień Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej dotyczących udziału polskich Sił Zbrojnych poza granicami kraju.

¹¹ Warto jednocześnie wskazać, że zgodnie z treścią artykułu 51 *Karty Narodów Zjednoczonych* (Dz.U. z 1947 r. Nr 23, poz. 90 z późn. zm.) żaden przepis w *Karcie* nie może uchybiać niepozbawalnemu prawu do samoobrony indywidualnej lub zbiorowej w przypadku napaści zbrojnej na któregośkolwiek członka Narodów Zjednoczonych.

¹² Wartym wskazania i zaakcentowania jest jeszcze ustawa, która reguluje zasady pobytu sił zbrojnych innych państw na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, to jest ustawa z dnia 23 września 1999 r. o zasadach pobytu wojsk obcych na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz zasadach ich przemieszczania się przez to terytorium (t. jedn. Dz.U. z 2018 r. poz. 35).

łaniami o charakterze terrorystycznym lub działaniami w cyberprzestrzeni, zbrojnej napaści na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej lub gdy z umowy międzynarodowej wynika zobowiązanie do wspólnej obrony przeciwko agresji, Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej może, na wniosek Rady Ministrów, wprowadzić stan wojenny na części albo na całym terytorium państwa (*Konstytucja RP*, artykuł 228–229, 231 i 233–234; *ustawa o stanie wojennym*, artykuł 2 i 3)¹³. Natomiast aktywację Sił Zbrojnych w Rzeczypospolitej Polskiej w stanach nadzwyczajnych regulują artykuły: 228, 230–231 i 233 konstytucji oraz ustawa z dnia 21 czerwca 2016 roku o stanie wyjątkowym, która stanowi, że w sytuacji szczególnego zagrożenia konstytucyjnego ustroju państwa, bezpieczeństwa obywateli lub porządku publicznego, w tym spowodowanego działaniami o charakterze terrorystycznym lub działaniami w cyberprzestrzeni, które nie może być usunięte poprzez użycie zwykłych środków konstytucyjnych, Rada Ministrów może podjąć uchwałę o skierowaniu do Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej wniosku o wprowadzenie stanu wyjątkowego (*Konstytucja RP*, artykuł 228, 230–231 i 233; *ustawa o stanie wyjątkowym*, artykuł 2). Co istotne w czasie stanu wyjątkowego, Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek Prezesa Rady Ministrów, może postanowić o użyciu oddziałów i pododdziałów Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej do przywrócenia normalnego funkcjonowania państwa, jeżeli dotychczas zastosowane siły i środki zostały wyczerpane. Jednakże powyższe użycie oddziałów i pododdziałów Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, nie może zagrozić ich zdolności do realizacji zadań wynikających z Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej i ratyfikowanych umów międzynarodowych (*ustawa o stanie wyjątkowym*, artykuł 11).

Dodatkowo aktywacja Sił Zbrojnych na terenie kraju przewidziana została przez ustawodawcę w czterech obszarach:

1. Wsparcia działań Policji na zasadach określonych w ustawie z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji, gdzie zgodnie z treścią artykułu 18 cytowanej ustawy, jeżeli użycie oddziałów lub pododdziałów Policji okaże się lub może okazać się niewystarczające, do pomocy oddziałom i pododdziałom Policji mogą być użyte oddziały i pododdziały Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, w razie zagrożenia bezpieczeństwa publicznego lub zakłócenia porządku publicznego, zwłaszcza poprzez sprowadzenie:
 - a) niebezpieczeństwa powszechnego dla życia, zdrowia lub wolności obywateli;
 - b) bezpośredniego zagrożenia dla mienia w znacznych rozmiarach;
 - c) bezpośredniego zagrożenia obiektów lub urządzeń ważnych dla bezpieczeństwa lub obronności państwa, siedzib centralnych organów państwowych albo wymiaru sprawiedliwości, obiektów gospodarki lub kultury narodowej oraz przedstawicielstw dyplomatycznych i urzędów konsularnych państw obcych albo organizacji międzynarodowych, a także obiektów dozorowanych przez uzbrojoną formację ochronną utworzoną na podstawie odrębnych przepisów;

¹³ W treści artykułu 3 ustawy o stanie wojennym, ustanowiono, że Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej niezwłocznie rozpatruje wniosek, Rady Ministrów, a następnie wydaje rozporządzenie o wprowadzeniu stanu wojennego albo postanawia odmówić wydania takiego rozporządzenia, a o wprowadzeniu stanu wojennego Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej przedstawia Sejmowi w ciągu 48 godzin od jego podpisania.

- d) zagrożenia przestępstwem o charakterze terrorystycznym mogącym skutkować niebezpieczeństwem dla życia lub zdrowia uczestników wydarzeń o charakterze kulturalnym, sportowym lub religijnym, w tym zgromadzeń lub imprez masowych.
2. Wsparcia działań Policji na zasadach określonych w ustawie z dnia 10 czerwca 2016 r. o działaniach antyterrorystycznych, gdzie zgodnie z treścią artykułu 22 ustawy: w przypadku wprowadzenia trzeciego lub czwartego stopnia alarmowego, jeżeli użycie oddziałów i pododdziałów Policji okaże się niewystarczające lub może okazać się niewystarczające, do pomocy oddziałom i pododdziałom Policji mogą być użyte oddziały i pododdziały Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, stosownie do ich przygotowania specjalistycznego, posiadanego sprzętu i uzbrojenia oraz zaistniałych potrzeb¹⁴.
3. Wsparcie działań Straży granicznej na zasadach określonych w ustawie z dnia 12 października 1990 r. o Straży Granicznej, który stanowi, że w przypadku zagrożenia bezpieczeństwa publicznego lub zakłócenia porządku publicznego w zasięgu terytorialnym przejścia granicznego oraz w strefie nadgranicznej, jeżeli użycie sił Straży Granicznej okaże się niewystarczające lub uzasadnia to stopień zagrożenia, do pomocy Straży Granicznej mogą być użyte oddziały i pododdziały Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w szczególności:
- a) bezpośredniego zagrożenia zamachem na nienaruszalność granicy państwowej lub jego dokonania;
 - b) sprowadzenia bezpośredniego niebezpieczeństwa powszechnego dla życia, zdrowia lub wolności obywateli;
 - c) bezpośredniego zagrożenia zamachem na obiekty lub urządzenia wykorzystywane przez Straż Graniczną;
 - d) zagrożenia przestępstwem o charakterze terrorystycznym lub jego dokonania w stosunku do obiektów lub urządzeń, o których mowa w lit. c, lub mogącym skutkować niebezpieczeństwem dla życia ludzkiego (*ustawa o Straży Granicznej*, artykuł 11 lit. b).
4. Wsparcie działań Straży granicznej na zasadach określonych w ustawie z dnia 4 września 2008 r. o ochronie żeglugi i portów morskich zgodnie z treścią artykułu 27, to jest: w celu zapobieżenia, ograniczenia lub usunięcia poważnego i bezpośredniego niebezpieczeństwa grożącego statkom, obiektom portowym i portom oraz związanej z nimi infrastrukturze, powstałego na skutek użycia statku lub obiektu pływającego jako środka ataku terrorystycznego, w przypadku, gdy siły i środki Straży Granicznej przewidziane w ustawie z dnia 12 października 1990 r. o Straży Granicznej są niewystarczające lub mogą okazać się niewystarczające, Minister Obrony Narodowej może wydać decyzję o zastosowaniu na polskich obszarach morskich niezbędnych środków, do zatopienia tego statku lub obiektu pływającego włącznie (*ustawa o ochronie żeglugi i portów morskich*, artykuł 27).

¹⁴ Artykuł 22 ustawy stanowi, że decyzja o użyciu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej nie podlega ogłoszeniu, a Minister Obrony Narodowej informuje niezwłocznie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej i Prezesa Rady Ministrów o wydaniu takiej decyzji.

Dostrzegając pojawiające się zagrożenia na arenie międzynarodowej, w tym w krajach sąsiadujących, a także obserwacja i analiza działalności grup terrorystycznych wymusiło na ustawodawcy krajowym dostosowania norm prawnych w aspekcie użycia siły w tym również Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej nie tylko w czasie stanu wojny. Ponadto zaangażowanie Polski w operacjach militarnych poza terytorium państwa, wynikające z zobowiązań sojusznicznych powstających w oparciu o ratyfikowane umowy międzynarodowe, niewątpliwie wpływają na potencjalne zainteresowanie naszym krajem przez różnego typu grupy przestępcze czy też terrorystyczne. Normy prawne ustawy konstytucyjnej z 1997 roku umożliwiają użycie Sił Zbrojnych na terytorium państwa w nielicznych i szczególnych przypadkach, co w powyższej pracy zostało przybliżone. Można także w pełni uznać, iż ustawa z dnia 10 czerwca 2016 roku o działaniach antyterrorystycznych wychodzi naprzeciw nowym potencjalnym zagrożeniom mogącym się pojawić na terytorium kraju, aczkolwiek aktywacja poszczególnych elementów na podstawie powyższych regulacji ustawowych, a przede wszystkim Sił Zbrojnych prowadzi do wniosku, iż procedury te wydają się nadto zbiurokratyzowane oraz sformalizowane. Niemniej jednak, normy prawa wynikające z prawa stanowionego dość wyczerpująco regulują użycie Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polski na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, jak i poza nim.

Bibliografia

- Bieńkowski, W. (2010). Bronie powodujące nadmierne cierpienia i mające niekontrolowane skutki. W: D. Bugajski (red.), *Międzynarodowe prawo humanitarne* (t. I). Gdynia: Wydawnictwo Akademickie Akademii Marynarki Wojennej.
- Bugajski, D. (2012). Morskie, stałe zasady podejmowania działań przy użyciu siły. W: D. Bugajski (red.), *Międzynarodowe prawo humanitarne, Zasady podejmowania działań przy użyciu siły* (t. III). Gdynia: Wydawnictwo Akademickie Akademii Marynarki Wojennej.
- Gaska, M. (2010). *Sprawa naruszenia konwencji genewskich z 1949 roku i konwencji haskich z 1907 roku w Nangar Khel 16 sierpnia 2007 roku*. W: D. Bugajski (red.), *Międzynarodowe prawo humanitarne* (t. I). Gdynia: Wydawnictwo Akademickie Akademii Marynarki Wojennej.
- Karski, K. (2011). Metody i środki walki podczas rosyjsko-gruzińskiego konfliktu zbrojnego w 2008 roku w świetle międzynarodowego prawa humanitarnego. W: D. Bugajski (red.), *Międzynarodowe prawo humanitarne, Konflikt rosyjsko-gruziński w 2008 roku* (t. II). Gdynia: Wydawnictwo Akademickie Akademii Marynarki Wojennej.
- Karski, K. (2012). Przyjęcie przepisów ustawowych regulujących zasady podejmowania działań z użyciem siły przez polskie jednostki wojskowe: prace legislacyjne. W: D. Bugajski (red.), *Międzynarodowe prawo humanitarne. Zasady podejmowania działań przy użyciu siły* (t. III). Gdynia: Wydawnictwo Akademickie Akademii Marynarki Wojennej.
- Marcinko, M. (2006). Metody i środki walki w świetle międzynarodowego prawa humanitarnego. W: K. Lankosza (red.), *Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych*. Dąbлін: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Oficerskiej Sił Powietrznych.
- Marcinko, M. (2010). Wyprzedzające a prewencyjne użycie siły. W: D. Bugajski (red.), *Międzynarodowe prawo humanitarne* (t. I). Gdynia: Wydawnictwo Akademickie Akademii Marynarki Wojennej.
- Mikos-Skuza, E. (2006). Wprowadzenie do międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych. W: K. Lankosza (red.), *Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych*. Dąbлін: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Oficerskiej Sił Powietrznych.

- Szpak, A. (2008). O wykładni międzynarodowego prawa traktatowego i zwyczajowego (z uwzględnieniem międzynarodowego prawa humanitarnego). *Ruch prawniczy, ekonomiczny i socjologiczny, LXX, 1*.
- Widlak, T. (2012). Klauzula Martensa na tle pojęcia „ludzkość” w prawie międzynarodowym. W: D. Bugajski (red.), *Międzynarodowe prawo humanitarne, Zasady podejmowania działań przy użyciu siły* (t. III). Gdynia: Wydawnictwo Akademickie Akademii Marynarki Wojennej.
- Zeidler, K. (2010). W sprawie genezy, dynamiki i charakterystyki współczesnych konfliktów zbrojnych. W: D. Bugajski (red.), *Międzynarodowe prawo humanitarne* (t. I). Gdynia: Wydawnictwo Akademickie Akademii Marynarki Wojennej.

Akty prawne

- Karta Narodów Zjednoczonych, Statut Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości i Porozumienie ustanawiające Komisję Przygotowawczą Narodów Zjednoczonych*. Dz.U. z 1947 r. Nr 23, poz. 90.
- Konwencja wiedeńska o prawie traktatów sporządzona w Wiedniu dnia 23 maja 1969 r.* Dz.U. z 1990 r. Nr 74, poz. 439.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.* Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483.
- Protokół dodatkowy do konwencji genewskich z dnia 12 sierpnia 1949 r., dotyczący ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych (protokół I)*. Dz.U. z 1992 r. Nr 41, poz. 175 z późn. zm.
- Traktat Północnoatlantycki sporządzony w Waszyngtonie dnia 4 kwietnia 1949 r.* Dz.U. z 2000 r. Nr 87, poz. 970.
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 2002 r. o stanie wojennym oraz o kompetencjach Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych i zasadach jego podległości konstytucyjnym organom Rzeczypospolitej Polskiej*. Dz.U. z 2017 r. poz. 1932, tekst jednolity.
- Ustawa z dnia 21 czerwca 2016 r. o stanie wyjątkowym*. Dz.U. z 2017 r. poz. 1928, tekst jednolity.
- Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji*. Dz.U. z 2017 r. poz. 2067, tekst jednolity.
- Ustawa z dnia 10 czerwca 2016 r. o działaniach antyterrorystycznych*. Dz.U. z 2018 r. poz. 452, tekst jednolity.
- Ustawa z dnia 12 października 1990 r. o Straży Granicznej*. Dz.U. z 2017 r. poz. 2365, tekst jednolity.
- Ustawa z dnia 4 września 2008 r. o ochronie żeglugi i portów morskich*. Dz.U. z 2018 r. poz. 435, tekst jednolity.
- Ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. o zasadach użycia lub pobytu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej poza granicami państwa*. Dz.U. z 2014 r. poz. 1510, tekst jednolity.
- Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej*. Dz.U. z 2018 r. poz. 1459, tekst jednolity.
- Ustawa z dnia 10 czerwca 2016 r. o działaniach antyterrorystycznych*. Dz.U. z 2018 r. poz. 452, tekst jednolity.

Legal standards affecting the use of the Polish Armed Forces

Abstract

Armed conflict waged on and in accordance with universally binding legal norms resulting from the law of: customary, international or national legal regulations of a state party aims to civilize the war and, above all, to ensure compliance with the basic principles of humanitarian law. The reception of international law to the national system is an individual task and obligation for each of the country-sides resulting from individual treaty agreements. The Republic of Poland has ratified over one hundred conventions in which international rules and rules for conducting armed conflicts have been regulated. In the Polish legal system, the use of force by organizational units of the Armed Forces of the Republic of Poland was

enumerated in a statutory way in the Basic Law of 1997 with a dichotomous division into use within the country and outside the borders of the state. However, the legal status of the Armed Forces organizational units were specified in the act of 21 November 1967 on the general obligation to defend the Republic of Poland. Activation of the Armed Forces of the Republic of Poland outside the state was regulated by the legislator in the act of 17 December 1998 on the rules of use or staying of the Armed Forces of the Republic of Poland outside the state, in which also included situations of force use resulting from the North Atlantic Alliance's commitments. The admissibility, activation process and scope of use of Polish armed forces in the country were included in several legal acts in the rank of the act, inter alia, in the act: anti-terrorism, police, protection of shipping and seaports and several others.

Keywords: armed conflict, military unit, humanitarian law.